
Agrykola

Dzielnice: Śródmieście

Osiedla: Ujazdów

Atrybuty: Nazwy pamiątkowe Od polskich postaci historycznych

Rok utworzenia nazwy:

Opis

Karol Ludwik Agricola (2 poł. XVIII w.) - inżynier melioracyjny w randze podpułkownika. W latach 1774-1779 kierował planowaniem dróg, pracami melioracyjnymi i nasadzeniem drzew w królewskich Łazienkach. Jego nazwisko tak nierozzerwalnie kojarzyło się wszystkim z tym miejscem, że wąwóz biegnący wzdłuż północnej granicy parku od razu nazwano "drogą Agricoli", podobnie jak znajdujące się tam most i studnię. Nazwa dziś występuje w mocno spolszczonej pisowni.

Ciekawostki

Stan obecny:

Nr 1: **Park Łazienki.**

W XII w. na tym miejscu mieściła się warownia drewniano-ziemna książąt mazowieckich. Gród zdobyli Rusini i Litwini w 1262, zabijając księcia Ziemowita I, a w 1281 gród został zniszczony w czasie wojen pomiędzy książętami. W 1548 Ujazdów stał się własnością królowej Bony po wejściu Księstwa Mazowieckiego do Polski i zbudowano tu dwór drewniany dla Anny Jagiellonki, córki Bony. W dworku odbywało się wesele Jana Zamoyskiego z Krystyną Radziwiłłówną w 1578, kiedy to odegrano Odprawę Posłów Greckich. Początkowo mieściło się tu 74 ha zwierzyńca królewskiego dla urządzania polowań. Stanisław Herakliusz Lubomirski założył tu jednak łazienki kąpielowe. W 1698 powstał na wyspie pawilon Tylmana z Gameren w stylu baroku. Miejsce to nazywało się Hippokrene (źródło będące natchnieniem poetów), choć wszyscy, z racji przeznaczenia miejsca, zwali je po prostu Łazienkami. Kolejny właściciel, Stanisław August Poniatowski, nabył park w 1764 i rozbudował park w latach 1775-92 do dużego założenia pałacowo ogrodowego. Pracowali nad tym Dominik Merlini, Jan Chrystian Kamsetzer, Jakub Kubicki, Jan Bogumił Plersch, Marcello Bacciarelli, Andrzej Le Brun, Jakub Monaldi i Franciszek Pinck. Kiedy Poniatowski stracił tron, majątkiem zajął się Bacciarelli, a później mieszkał tu hrabia de Lille, późniejszy król Francji, Ludwik XVIII (1801-4).

Następnym właścicielem od 1817 został car Aleksander I, który kupił posiadłość od Marii Teresy Tyszkiewiczowej, spadkobierczyni Poniatowskiego. Na początku XX w. wycięto 10 ha pod Ogród Botaniczny. Za stawami mieścił się tajemniczy las, zwany Syberią: wg legendy tam popełniali samobójstwa żołnierze przez księcia Konstantego oficerowie polscy. Później w tym lasu odbywały się pojedynki. W czasie II wojny światowej, pomimo prób, parku nie zniszczono zupełnie, zbiory wywieziono i w 1945 odnalazły się w Austrii, w zamku Fischhorn. W latach 60 dyrektorem Łazienek został prof. Marek Kwiatkowski, doprowadzając park do ponownego rozkwitu. W 2008 na miejsce odchodzącego na emeryturę prof. Kwiatkowskiego powołano Przemysława Nowogórskiego (archeolog, specjalista od sztuki starożytnego Izraela).

Pałac Na Wodzie. Pierwszym budynkiem była Łazienka Stanisława Lubomirskiego z 1698, wg proj. Tylmana z Gamenen. Był to pawilon na planie kwadratu z okrągłą salą pośrodku, zakończoną kopułą z latarnią. Ściany obłożone były kamykami i muszelkami, przypominały grotę i tak był pokój zwany. Na środku stała fontanna, będąca aluzją do kopyta Pegaza, spod kopyt którego trysnęło źródło. Od 1772, z inicjatywy SAP-a, zaczęto odnawiać Łazienkę, a w latach 1774-8 rozbudowano budynek do rozmiarów pałacu wg proj. Dominika Merliniego i Jana Christiana Kamsetzera. Roboty przy pałacu ukończono w 1793. Odbywały się tu obiady czwartkowe z udziałem wybitnych osób tamtej epoki, gdzie dyskutowano nad problemami ważnymi dla kraju. Bywali tu m.in. komediopisarz Franciszek Zabłocki, szambelan Stanisław Trembecki, poeta i biskup Adam Naruszewicz, historyk i bajkopisarz Ignacy Krasicki, ksiądz i poeta Franciszek Bohomolec, malarz Marcello Bacciarelli, ksiądz Grzegorz Piramowicz... W 1846 do zachodniego pawilonu dobudowano cerkiew wg proj. Andrzeja Gołńskiego. W czasie zaborów car Mikołaj I wywiózł portret polskich osobistości z pałacu i je spalił. Resztę wywieźli Rosjanie, opuszczający Polskę w 1915. Zostało po nich 14 obrazów, 4 świeczniki i 2 stoły. W czasach międzywojennych pałac systematycznie doposażano w dzieła sztuki, czasami goszcząc tu ważne osobistości ze świata, np. króla Rumunii, szach perski, król Syjamu, księżęta niemieccy... Przed wojną mieściła się tu nawet filia "Nadświdrzańskiej z ul. Nowy Świat 11\13. Po wojnie upodobniono pawilon wschodni do zachodniego i rozebrano cerkiew. Pracami kierował inż. Jan Dąbrowski.

Fasada północna: Na szczycie mieści się tympanon z herbem Rzeczypospolitej, trzymany przez Sławę i Pokój. Po bokach stoją posągi Marsa i Minerwy. Przy balustradzie stoją wazony a nad wodą czają się kamienne lwy, z których pysków tryska woda. Posągi na szczycie to 4 żywioły i 4 kontynenty, które wykonał Le Brun.

Fasada południowa: Dostawiono do starej łazienki 4 rzędy kolumn, a po bokach porte-fenetrey z piaskowca, z głowami satyrów. Na górze balkon z balustradą projektu króla. Nad samym wejściem umieszczono łaciński napis Ten dom nienawidzi smutków, miłuje pokój, użycza kąpeli, zaleca [życie] na wsi i życzy [sobie gościć ludzi] zacnych. Napis należy odczytywać pionowo, słowo pod słowem. Po prawej stronie kolejny napis łaciński: Pogodne czoło, szczere słowo upodobaniem tu mieszkającego: Słońce to czołopogodne, harła głos prawdomówny. Na drugim medalionie, dziś bez tekstu, umieszczono laskę Merkurego, symbol zgody i pojednania; Merkury jest symbolem kunsztu wymowy. Umieszczone obok słońce i lira to symbole Apollina, czyli poezji. Na plafonie umieszczono monogram królewski i datę 1784. Ponad kartuszem są sfinksy, które oznaczają inteligencję, jak i rozkosze cielesne. Pomiędzy nimi jest maska satyra, a nad nią muszla: symbol wody i Wenus. Rzeźby zwieńczające fasadę przedstawiają 4 kontynenty, które wykonał Le Brun. Z czasów Lubomirskiego został motyw girland i muszle nad oknami. SAP dodał orła zrywającego się do lotu, muszle na bocznych ścianach portyku i gryfy. Wtedy również wykonano dekorację sufitu: złożony inicjał SAR i ANNO MDCCLXXXIV (1784 data wykonania nowej fasady). Sufit zaprojektował Kamsetzer, a wykonali Giuseppe Amadio i Paolo Casasopra.

Z pałacem połączone są 2 pawilony, połączone mostkami. Wcześniej udekorowane były popiersia cesarzy rzymskich, które teraz stoją przed Starą Pomarańczarnią. W pawilonie wschodnim, mieszkała służba, w zachodnim mieścił się pokój z obrazami.

Przedsiónek: Okładzina z kamyków, mająca nadać wrażenie groty, świeczniki w charakterze koralowych gałązek wychodzących z muszli. W niszach znajdują się postacie: Mars Odpoczywający, przy nogach płacze mu się amerek, wzywający do walki na polu miłosnym. Drugi posąg to Polska Rozkwitająca. Dopiero za czasów SAPa jednak dodano ten napis, a także berło i festony laurowe. W węższych niszach popiersia męskie, bliżej nieokreślonego autora i symbolu. Na suficie dekoracje, z gałęzmi lauru i inicjałami króla i Lubomirskiego. Po lewej portret rycerza bez trwogi i skazy Pierre Bayarda (wódz francuski poległego pod Abbiategrosso), kopia wykonana przez naśladowcę Pietro della Vecchia z XVII w., a po prawej portret Wincentego Gosiewskiego (hetman polny litewski), wykonany przez Daniela Schulzta. W 1944 większość ocalała, oprócz spalonego sufitu.

Pokój Bachusa: Dekorację barokową wykonał Tylman z Gameren. Ściany wyłożono holenderskimi kafelkami. Na ścianie kominek z XVIII-wieczną płytą żeliwną z herbem Rzeczypospolitej. Nad kominkiem obraz Sylena z bachantkami z warsztatu Jakuba Jordeansa Starszego z XVII w. Sam obraz w czasie wojny został zabrany do schronu Muzeum narodowego, a stamtąd do Fischhorn w Austrii. Po odbudowie pałacu powrócił na swoje miejsce. Po obu stronach obrazu putta. W palenisku kominka dwa wilki, pewnie francuskie z ok. 1730.

Naprzeciwko kominka portal ozdobiony kwiatami i motylami. Nad portalem portret Lubomirskiego wykonany przez niewiadomego malarza polskiego, a nad drzwiami wejściowymi portret SAPa w pozie nieoficjalnej, wykonany przez Jana Chrzyciciela Lampiego z ok. 1791. Pozostałe 4 portrety to Jana Kazimierza (wyk. Daniel Schultz przed 1659), Augusta II (wyk. Marcelo Bacciarelli), Jana Szembeka (wyk. Adama Manyokiego) i hetmana Adama Sieniawskiego (wyk. przez malarza polskiego). Do II wojny na suficie umieszczony był malunek Plerscha z Bachusem, Cecerą i Wenus z Amorem.

W czasie wojny pokój został zniszczony, wiele kafelków odpadło (oryginalna jest tylko ta ciemniejsza część: prawo-góra od wejścia). Resztę dosztukowali po wojnie H. I R. Husarscy z Krakowa. W rogach stoją rzeźby przedstawiające 4 kontynenty z alabastru i brązu, przeniesione tu z pałacu Uruskich. Barokowa konsola z 1740 z zegarem z postacią Bachusa na beczce z XVIII w. z Francji, rokokowe fotele z XVIII w. ze Śląska, 2 wazy chińskie z XVIII w., 2 taborety rokokowe (zapewne z wyposażenia Białego Domku z XVIII w. z warsztatów królewskich).

Pokój kąpielowy: za czasów Lubomirskiego mieściła się tu łaźnia z 2 wannami cynowymi w podłodze. Za ścianą północną był kocioł, z którego doprowadzano wodę. Pośrodku ściany była fontanna w postaci kaskady, z której skapywała woda. W czasach SAPa wanny nakryto poduszkami i materacami i służyły one za siedzenia. Usunięto kaskadę, ale dekoracje zostały: płaskorzeźby o tematyce z Metamorfoz Owidiusza. Na największej jest Diana kąpiąca się z nimfami i Akteonem, podglądający Dianę. Obok Andromeda, przykuta do skały czeka na Perseusza. Wokół okna Danaidy, skazane za zabicie mężów na napełnianie bezdennych beczek. Kolejna płaskorzeźba przedstawia Ariona, uciekającego na delfinach przed korsarzami. Trzecia pokazuje Satyra, goniącego nimfę. Szóstą płaskorzeźbę usunięto, żeby postawić tu piec. Wszystkie rzeźby wzorowano na warsztacie opata de Marolles.

Nad wejściami 3 tonda: Amor przydeptujący pawia ogon, putto z koszem kwiatów i putto wylewające wodę z dzbana. Na plafonie istniało kiedyś malowidło Plerscha przedstawiające Dianę w kąpeli. Posąg Wenus wychodzącej z kąpeli wykonał ok. 1780 Francesco Lazzarini na podstawie rzymskiej kopii. Stała ona w gabinecie króla, przysparzając mu natchnienia.

4 polskie krzeselka rokokowe z XVIII w, rokokowy stolik, polska rzeźba Putta z gołębiem z XVIII w., chińskie wazy z XVIII w, chińskie taborety porcelanowe z kobaltowymi ozdobami z XIX w.

Sala Balowa: Dobudowana w stylu klasycznym w 1788, a data MDCCXCIII (1793) odnosi się do ukończenia dekoracji sali. Salę zaprojektował Kamsetzer. Po obu końcach sali są kominki z jońskimi portykami. Na południowej ścianie stoi posąg Herkulesa, kopia rzymskiej kopii oryginału Lizyppa, wykonana we Włoszech przez Giuseppe Angeliniego w 1790 na zlecenie SAPa. Pod blatem kominka

Centaur (wyk. Lazzarini) i Cerber (wyk. Pinck wg modelu Le Bruna). Centaur symbolizuje moce przyrody, Cerber moce piekielne, a stojący nad nimi Herkules to triumf ludzkich cnót. Na północnej ścianie posąg Apollina, kopia kopii oryginału Leocharesa, wykonana w Rzymie przez Antonio dEste w 1790 na zlecenie SAPa. Błat podtrzymują król Midas z oślimi uszami (wyk. Jakub Monaldi) i satyr Marsjasz (wyk. Le Brun), chcący dorównać Apollinowi w grze na flecie. Bóg, symbol piękna, góruje nad głupotą i pychą. Nad kominkami znajdują się orły z wieńcami laurowymi na girlandzie, symbolizujące suwerenność. Na środku ściany znajdują się płaskorzeźby, dopełniające symboliki kominków. Są to Herkules z żoną Dejanirą i Apollin i Dafne. Herkules zmarł w mękach przez swą podejrzliwą żonę, a Dafne wolała stać się drzewem niż mu ulec. Obie płaskorzeźby wykonał Le Brun. Pod płaskorzeźbami łoża dla orkiestry, a nad nią zegar z puttami, roboty Tomasso Righiego, a nad zegarem głowa Chronosa, dźwigająca klepsydre, wykonane przez Monaldiego. Rzeźbę naprzeciwko, herb RP pod koroną z puttami odsłaniającymi herb, które wykonał Righi.

Na ścianach malowidła Plerscha. Cztery obok łoży przedstawiają żywioły: Powietrze (wiatr i pawie), Ogień (Zeus z piorunami, smok i Hefajstos przy kowadle), Woda (trytony, konie morskie i delfiny), Ziemia (Cecera z wazonem z kwiatami i koszem z owocami i Diana). 4 kolejne malowidła na skraju to czas: po lewej Młodość (chłopiec i dziewczyna), Wiek Dojrzały (Herkules i Pallada, symbole siły i mądrości) i Starość (starzec nad księgą i kobieta z laską). Po prawej stronie Parki snujące nić życia. Przy galerii po lewej pory dnia: Ranek (Diana i Apollin), Południe (dwie kobiety z rogami obfitości) i Wieczór (nietoperz). Po prawej pory roku: Wiosna (putta z koszem kwiatów), Lato (kobieta w wieńcu), Jesień (putta zbierające winogrona) i Zima (kobieta w chuście). Nad drzwiami znaki zodiaku.

Za czasów królewskich stało tu 16 ławeczek, 48 stołków trzciniowych. Miejsca starczało na ok. 60 par tańczących. Po kątach rozstawione były spluwaczki.

Sala Balowa raczej nadaje się na muzeum w związku z nagromadzeniem aż tylu symboli. W czasie wojny została zniszczona całkiem poza ścianami bocznymi; resztę zrekonstruowano pod kierunkiem prof. Bohdana Marconiego. Dziś stoją tu rzeźba Rzymianina, popiersie Pallas Ateny z 1794 wykonane przez Giuseppe Albacciniego i parawan z XVIII w.

Gabinet portretowy: Powstał w 1788 z przeznaczeniem na galerię sztuki, a ściany obito zielonym jedwabiem i obwieszono 53 portretami (nawet Rembrandtem!). W czasach SAPa gabinet zwano Pokojem przy Sali Kompanii, stały tu również 2 stoliki do gry w karty, 4 inne stoliki i 2 spluwaczki. Portrety wykonali: Marcello Bacciarelli (SAP z klepsydrami, Anna z Sapiechów Potocka, Magdalena z Lubomirskich Sapieha, Agnieszka Truskolaska aktorka, hr. Katarzyna Tomatis-Gattai, księżna kurlandzka Anna de Biron z medalionem SAPa), Per Kraft (Izabella z Czartoryskich Lubomirska, Teresa z Ossolińskich Potocka Ignacy Krasicki), Adam Manyoki (hr. Teresa Łubieńska, Józef Denhoff), Louis de Silvestre (Anna Orzelska). Są tu również kopie portretów Jean Marc Nattiera (Maria Teresa Geoffrin, pani de la Ferte-Imbault). Po wojnie ostał się tu tylko marmurowy kominek z płaskorzeźbą Leda z łąbędziem oraz 2 główki Meduz z czerwonego marmuru. Na kominku stoją oryginalne świeczniki z brązu z postaciami dzieci i popiersie Rzymianina. Reszta wyposażenia jest kompletowana po wojnie, np. świeczniki z postaciami Zefira i Flory i Amora i Psyche, wykonane przez E.M. Falconeta z XVIII w. i wilki kominkowe z XVIII w. Żyrandol pochodzi z ok. 1780 wg proj. Kamsetzera pochodzi z pałacu Raczyńskich.

Sala Salomona: Powstała jako główny salon rezydencji pod nazwą Sala Kompanii, wychodzi na taras. Po obu stronach przejścia kominki z Achillesem i Palladą. Malowidła naścienne wykonane przez Plerscha: delfin symbolizujący wodę lub mądrość, paw powietrze lub nieśmiertelność, salamandra ogień lub niezniszczalność, lew siła lub ziemia (rekonstrukcja). Wcześniej w płycinach były obrazy Bacciarellego obrazujące sceny z życia króla Salomona, ale spłonęły w 1944. Dziś, zamiast Bacciarellego wisi tu SAP w mundurze paradnym korpusu kadetów (Krafft), Portret zbiorowy osobistości polskich w rotundzie banku londyńskiego, kopia P.F. Bourgeois z XVIII w (oryginał wykonany dla Michała Poniatowskiego do pałacu w Jabłonnej). Meble wykonał Delanois z Paryża z

XVIII w. w stylu Ludwika XVI. Między oknami putta LeBruna. Wazy japońskie z XVIII w.

Galeria obrazów: Pokój obity zieloną materią, wypełniony obrazami. Jedynym meblem tu jest kominek z czarnego marmuru. Na kominku wisi medalion z popiersiem Antoniusa, kopia znanej rzymskiej rzeźby z II w. Większość obrazów pochodzi z kolekcji SAPa, trochę z nich jest w Muzeum Narodowym. Autorzy to: Anthon R. Mengs (sir Williams, ambasador brytyjski w Rosji), Johann Carl Loth (Alegoria Starości, Alegoria Zapomnienia), Bartolomeo Nazzari (portrety starców), Anthon I. Hamilton (Biała kwoła z kurczętami ponoć ulubiony obraz króla), Jakub Jordaens Starszy (Satyr grający na flecie), Ferdynand Bol (Rycerz w złotym hełmie), Frans Pourbus Młodszy (Franciszek Bacon), David Teniers (Scena w szynku), Anthonie Palameders (Na kwaterze), Quirijn Brekelenkam (Skrobanie ryb, Kobieta czyszcząca ryby), Jan Victors (Ezaw i Jakub), Melchior de Hondecoeter (dwa obrazy Ptactwo domowe), Nicolaes Maes (Mężczyzna w czarnym kapeluszu), Anthonie van Dyck (Jacqueline de Caestre, Jean Charles de Cordes), Pieter Nason (Portret mężczyzny), Francesco Casanova (Krowa i owca na pastwisku, Bydło na pastwisku), August Querfurt (Bitwa cesarskiej kawalerii z Turkami), Martin F. Quadal (Przy świecy), Frans Pourbus (Portret członków Rady Miejskiej Paryża), Pietro della Vecchia (Apollo grający na lutni). Bernardo Strozzi (św. Wawrzyniec). Dzisiejszy układ jest próbą rekonstrukcji tego osiemnastowiecznego, choć większość ram zrekonstruowano po wojnie. Ponadto kominek był rozbity na 40 części, musiano odtworzyć sufit, posadzki, stolarkę i żyrandole. Dziś stoją tu również rzeźby: Wenus Medycejska, Faun (Lebrun, 1780), które zostały potłuczone przez spadający w 1944 sufit. Liczne kawałki po wojnie utwardzono chemicznie w specjalnym roztworze i nałożono na nowy, żelazno-cementowy stelaż. Oprócz nich stoi tu popiersie Bachusa, Diany i Śpiący Amor (Lazzarini). Nowy zestaw mebli pochodzi z XVIII w, z Polski, подарowany przez poprzedniego kustosa Łazienek, Lecha Niemojewskiego. Na kominku para świeczników polskich z XVIII w. i zegar z XVIII w.

Kaplica: Na planie kwadratu o dwóch wysokości dwóch kondygnacji, na górze okna z parapetami. Jej architektami byli prawdopodobnie Kamsetzer i Merlini, a urządził ją sam król w 1793 w pokoju wieżowym dawnej łaźni. Mieszczą się tu dwie konsole z marmurowymi blatami i kariatydami z mozaiki weneckiej z XVIII w., a na blatach stoi marmurowa Głowa Chrystusa z XIX w. i płaskorzeźba św. Franciszka z XVII\XVIII w. i 2 empirowe świeczniki z brązu połączanego. Na sztaludze obraz św. Maria Magdalena Niccolo Renieriego na miejscu starego ołtarza Kamsetzera. W 1921-2 odtworzono wystrój poniatowski pod kierunkiem Smyczyńskiego, jednak z pewnymi błędami, głównie jeśli chodzi o kolor stiuków i głowic kolumn.

Przedpokój: Powstał w 1788, tędy wchodzili goście m.in. na obiady czwartkowe. Na kominku popiersie Adonisa i 2 mahoniowe świeczniki z XVIII w. Oprócz tego marmurowy posążek Germanika i rzeźba Wenus (Bolesław Syrewicz z 1864). Naprzeciwko stoi kopia z XVIII w. Afrodyty Anadyomene. Żyrandol z XVIII w., w czasie wojny zniszczony i doprowadzony do wcześniejszego stanu po wojnie. Ponadto meble polskie z XVIII w.: krzesła z drewna śliwkowego, sekretarzyk, 2 komódki, 2 stoliki. Posążki brązowe Voltairea i Rousseau. Zegar angielski z XVIII w. Za czasów króla stał tu piec kaflowy z wazonem, lichtarze na ścianach, popiersie Diany wykonane przez Jeana Antoine Houdona..

Sala jadalna: Stara sala jadalna łaźni Lubomirskiego. Początkowo, w 1777 mieściła się tu królewska sypialnia, którą urządził król wraz z Merlinim. W 1784 salę powiększono, ale garderobę i klatkę schodową zlikwidował Gołoński, powiększając salę do dzisiejszych rozmiarów. W sali stoi popiersie króla wykonane przez Domenico Cardelliiego na polecenie baronowej Schutter, jednak powstało z portretu i król nie jest tu podobny do siebie. Oprócz tego stały tu kiedyś popiersia cesarzy rzymskich. Koło okna stoi popiersie Diany, replika dzieła Houdona, wywiezionego przez Niemców i nie odnalezionego. Są tu również rzeźby Chłopca z ptaszkiem i Dziewczynki z gniazdkiem (Jean B. Pigalle 1768), posąg Hebe (wcześniej w pałacu Paca). Po obu stronach Hebe są 2 granitowe wazy. Znajdują się tu również fotele polskie z XVIII w., konsola francuska z XVIII w, zegar francuski z XIX

w., świeczniki. Za czasów królewskich nie było tu stołów, spacerowało się we wnętrzach, tylko na oficjalne okazje znoszono tu stoły.

Rotunda: Na początku mieściła się tu sztuczna grotka z fontanną. SAP przebudował całkowicie to pomieszczenie na poważny pokój, w którego rogach umieszczono posągi królów Polski: Kazimierza Wielkiego (wyk. Monaldi), Zygmunta I (wyk. LeBrun), Stefana Batorego (wyk. LeBrun) i Jana III Sobieskiego (wyk. Pinck). Nad drzwiami umieszczono popiersia 3 cesarzy rzymskich: Tytusa, Trajana (oba LeBrun) i Marka Aurelisza. Po obu stronach putta wykonane przez Righiego. Obok łaciński cytat z X księgi Lukana: [Wszystkie te postaci są] Na pożytek świata postawione jako wzór. Malowidła, przedstawiające 4 pory dnia wykonał Plerch, jednak długi czas na wierzchu były malowidła Bacciarellego, cztery cnoty. Z czasów SAPa pochodzi posadzka i złote świeczniki.

Schody: Powstały w wyniku rozbudowy w 1788. Na klatce medalion z wizerunkiem króla, poskładany po wojnie z kawałków, wykonany przez LeBruna. Pod nim alabastrowe wazy z XVIII w. Na półpietrze zegar Leveque z XVIII w. (stał w Białym Domku); po obu stronach zegara brązowe świeczniki w postaci dzieci z wiciami akantu z 1770. Na drugim parapecie grupa rzeźbiarska Satyrzyca z małymi satyrkami Claudea Clodiona z XVIII w. Na górze portret króla w stroju koronacyjnym pędzla Bacciarellego, a pod nim komoda z XVIII w. Naprzeciwko zegar francuski z ok. 1770, żyrandole polskie z XVIII w. Schody wykonano z kamienia ciosanego, pomalowanego na biało.

Przedpokój: Powstał w 1788, dla poprawienia symetrii dodano 2 pary drzwi lustrzanych. Na ścianach zielony jedwab, a na nich obrazy: Lodovico Carracci (Madonna z Dzieciątkiem wśród Świętych), Bacciarelli (Zakonnik w brązowym habicie), Govaert Flinck (Portret starca w czerwonej czapce), Pieter van der Werff (Lot z córkami), Benedetto Luti (Apollo i Dafne), 2 pejzaże górskie W. van B.S., Arie de Vois (Diana i Akteon) i dwa obrazy nieznanymi autorów (Święta Rodzina i Ofiarowanie), Lampi (Caryca Katarzyna), 2 obrazy z warsztatu Bacciarellego (książę Kazimierz Poniatowski, książę Stanisław Poniatowski). Z mebli jest tu komoda francuska Ludwika XVI roboty Ohenberga, stoliczek z blatem o wykroju wachlarza z Polski z ok. 1770. Na kominku zegar francuski, 2 angielskie wazy alabastrowe z medalionami, sygnowane Wedgewood, wilki kominkowe (jeden oryginalny, drugi jest kopią). Żyrandol pochodzi z pałacu Raczyńskich.

Mała galeria: Pokój powstał z podwyższenia łaźni w 1777, zgromadzono tu głównie dzieła malarzy niderlandzkich z XVII w.: Gerit Dou (Portret matki Rembrandta, Portret męski i kobiety), Quirijn Brekelenkam (Modlący się pustelnik), Gabriel Metsu (Pracznica ten obraz zaginął po II wojnie i został odnaleziony na aukcji w NY w 1992, odkupiony przez Wiktora Markowicza i przekazany Łazienkom, Gra w karty), Karel Dujardin (Pasterz ze stadkiem), Philipp F. Hamilton (Trofea myśliwskie), Jan Victors (Scena przed karczmą), Christoffel van Lamem (Scena rodzajowa), Jan Steen (Scena przy studni), Philip van Dyk (Skrzypek i dama), Joseph J. Roos (2 pejzaże górskie), David Teniers Młodszy (Scena w karczmie naśladowca), Jan van der Meer Starszy, zw. Vermeer van Haarlem (Krajobraz z wiatrakami), Anthonie Verstralen (Ślizgawka pod murami miasta), Mattheus van Hellemont (W zbrojowni naśladowca).

Komoda polska z ok. 1770, 4 foteliki wyplatane trawą Meuniera i Porrota z ok. 1770, sekretera Mallea z ok. 1784, 2 stoliki z marmurowymi blatami, żyrandol z XVIII w., zegar z figurą Chronosa, dźwigającego glob ziemski (jest pierwowzorem tego z zamku królewskiego): ostrze kosy wskazuje godziny.

W 1777-88 pokój podzielony był na 2 mniejsze: przedpokój pierwszy - mała galeria obrazów i przedpokój drugi z 47 obrazami. W 1788 pokoje połączono.

Pokój balkonowy: W 1840 wydzielono z Małej Galerii pokój z którego wychodziło się na balkon. Umieblowany jest komodą w stylu Ludwika XV Carela, stolikiem z intarsją, przedstawiającą instrumenty muzyczne, fotel z obiciem gobelinowym, biureczko, okrągły stoliczek, dwie polskie szafy kątowe. Na kominku porcelana Dulac, wazon alabastrowy, żyrandol z XVIII, zegar francuski z ok.

1740, na meblach porcelana miśnieńska i wiedeńska. Obrazy: Portret króla Per Krafta z 1767 i Portret Augustyna Deboli, Portret Anetki Tyszkiewicz, Portret Stanisława Małachowskiego i 2 grafiki.

Gabinet pracy: Po obu końcach gabinetu 2 kominki z karraryjskiego marmuru z popiersiami Rzymianek (w 1939 przechowywane poza pałacem), jednak powojenne uzupełnienia różnią się odcieniem z powodu wyczerpania złóż w Carrarze. Naprzeciwko okien obraz Scena pasterska Philipp Roosa z XVII w. wraz z dwoma widokami pałacu w Wiśniowcu. Pod oknami popiersia marmurowe: Aleksander Wielki (Lazzarini) i Zingarella (Canova). Komoda warszawska z 1780 (kupiona po wojnie) z zegarem paryskim Marquis, świeczniki ogrodnik i ogrodniczka, żyrandol z motywami 4 drzewek palmowych (kupiony po wojnie), rokokowe królewskie biurko Gaspara Feilta z ok. 1763. polskie fotele klasycystyczne.

Tu król spędzał najwięcej czasu, ciężko pracując, czerpiąc natchnienie z widoku z okien na wodę. W 1770 nieco przerobiono gabinet, a w 1778 Plersch namalował na ścianie wielki Widok Pekinu. Nad biurkiem stała rzeźba Wenus, obecnie w pokoju kąpielowym.

Sypialnia: Symetryczne wnętrze o żółtym kolorze, charakterystycznie dla króla położone obok gabinetu. Wewnątrz portrety rodziny królewskiej pędzla Bacciarelliego, poza tym Grający chłopcy (wyk. Christian Seybold) na miejscu zaginionych wizerunków św. św. Magdaleny i Cecylii. Rzeźby Bachantka trzymająca winne grono i Leda z łabędziem, łóżko polskie z XVIII w. i Orzeł i baldachim kupiono po wojnie. Na komodzie popiersie Elżbiety Grabowskiej (Cardelli). Naprzeciwko kanapa polska z XVIII w., zegar francuski z XVIII w., portret Anny Szaniawskiej (faworyty królewskiej, wyk. Fryderyk Anton Lohrmann). Dawne szafki na pościel zamieniono na gabloty z bibelotami i bronią należącymi do króla.

Gabinet do ubierania: Powstał w 1784, tutaj odbywał się ceremoniał ubierania króla. Wisiały tu również najwartościowsze obrazy Rembrandta z królewskiej kolekcji. Dziś wiszą tu obrazy: Pieter Brueghel (kuszenie św. Antoniego), Guilliam Dubois (Droga wiejska), Cornelis de Heem (Martwa natura z homarem), Godfried Schalcken (św. Maria Magdalena pokutująca), Giuseppe Nogari (portret starej kobiety z wrzecionem), Jan van der Meer starszy (Krajobraz wiejski), Karel Dujardin (Scena przed domem), Catherina Ykens (portret kobiety w wieńcu kwiatów), Walka Jakuba z aniołem nieznanego malarza flamandzkiego. Oprócz tego stoi tu rzeźba Westalki, posąжки Sulli i Mariusza (hitlerowcy zniszczyli im głowy: obecne są rekonstrukcją), zegar wykonany przez Michała Krantza, 3 figurki z porcelany berlińskiej: Polak, Rosjanin i Żyd, lichtarz i gasidło miśnieńskie z XIX w, 2 fotele angielskie z XVIII w., hebanowe gerydony z XVII w., 2 świeczniki brązowe z porcelanowymi figurkami Chińczyków.

Korytarzyk: Na ścianie 2 pejzaże Jana Ścisła, 2 złożone polskie konsolki z ok. 1780, polska lampa alabastrowa z XVIII w.. Przy schodach drugiej klatki schodowej (pozostałość dawnej Łaźni) stoi grupa rzeźbiarska Bachantki Clodiona, zegar polski z XVIII w., portrety otoczenia króla Augusta II, malowane przez Adama Manyokiego.

Biblioteka: W czasach królewskich było tu ok. 2000 książek, część z nich spłonęła w XIX w. w pożarze. Obecnie stoją tu tylko meble.

Stacja bibliotekarza: Było to miejsce dla bibliotekarza, dziś nie pokazuje się tego pomieszczenia. Umieszczono tu portret Szekspira, sekretarzyk z XVIII w. W czasach królewskich mieszkał tu bibliotekarz (Marek Rewerdil, potem Jan Chrzyciel Albertrandi), miał on tu swoje biurko, łóżko, stół, szafy...

1 pokój Franciszka Ryxa: Gabinet: Powstał w 1788, ze starych sprzętów nie pozostało nic. Dziś ustawiono tu kredens polski z Kolbuszowej, biurko polskie, żyrandol, kilka obrazów: Nicolas Largilliere (Portret mężczyzny), Bacciarelli (Portret Stanisława Sołtyka), Per Kraft (Portret chłopca),

Adam Braun (Portret Heleny Fourment w futrze), 2 wazony, k stalowy zegar obrotowy, 2 grafiki Portret SAP wg Lampiego wykonany przez Pichlera i Porwanie SAPa z ok. 1771.

2 pokój Franciszka Ryxa: Przedpokój: Bardzo skromny pokój z meblami i kilkoma obrazami.

3 pokój Franciszka Ryxa: Sypialnia: Zgromadzono tu meble polskie, porcelana saska, angielska, chińska i polska, kilka obrazów.

Klatka schodowa: Przy wejściu rzeźba Murzynka Clodiona.

Pokój dla adiutanta: wewnątrz malowane w zielone pasy, stał piec, bejcowane łóżko i skromne meble. Teraz jest tu wystawa zdjęć dokumentalnych.

Łoża kapliczna: Znajdowała się tu tylko ławeczka do klęczenia i poduszczyk na parapecie.

Gladiatorzy. 2 rzeźby ustawione na tarasie północnym to kopie rzeźb antycznych wykonane przez Pincka ok. 1779.

Lwy. Na niższym poziomie północnego tarasu, przy przystani stoją 2 lwy wykonane przez Leonardo Galliego i Pincka.

Tańczący Satyr. Rzeźba ustawiona pod cofniętą częścią fasady, kopia rzeźby antycznej, wykonana przez LeBruna w 1776 w Rzymie, podczas studiów.

Bachantka. Rzeźba ustawiona pod cofniętą częścią fasady, wykonana przez LeBruna w 1776 w Rzymie, podczas studiów.

Fontanna. Stoi na tarasie przed pałacem, na niej rzeźby Nimfa chwytająca winne grono z ręki satyra i Hermafrodyta odtrącający nimfę wodną Salmacydę. Rzeźby pochodzą od królewskich artystów z pocz. lat 70 XVIII w.

Zegar słoneczny. Na tarasie przed pałacem. Wykonany z marmuru kararyjskiego. Na blacie jest monogram Sapa i data 1788

Rzeźba BUG. Ustawiona tu w 1855, wykonana przez Ludwika Kaufmana.

Rzeźba WISŁA. Ustawiona tu w 1855, wykonana przez Ludwika Kaufmana.

Rzeźby Satyrów. Satyrów podtrzymujących latarnie wyrzeźbił Pliersch lub któryś z jego pracowników.

Postać kobieca z naczyniem. Rzeźba wykonana w warsztacie królewskim z 2. poł. XVIII w.

Satyr. Ocalała rzeźba z 5 satyrów, stojących na tarasie, teraz przy alei prowadzącej do Amfiteatru. Wykonana w 1784 przez Giacomo Contieriego.

Pomnik króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Popiersie wykonali, według oryginału Le Bruna, Leszek Krystianik i Andrzej Pruski. Odsłonięto go 07.05.1997, w miejscu gdzie król chciał umieścić swe mauzoleum. Tablicę z napisem Stanisławowi Augustowi Królowi w podzięcie za Łazienki odlał z brązu Edward Śluzek.

Stara Pomarańczarnia. Powstała w 1786-8 wg proj. Merliniego. Po wojnie postawiono tu pomnik Poniatowskiego, jako dar od miasta Kopenhagi. Obecnie pomnik stoi przez pałacem Prezydenckim. Główne wejście jest w elewacji wschodniej, a że elewacja północna jest wyższa od południowej, parter ma charakter cokołowy. Początkowo przechowywano tu drzewka pomarańczowe. Część budynku przeznaczono na pomarańczarnię, drugą część na cele mieszkalne. W XVIII w. mieścił się tu teatr dworski z elegancką widownią dla 200 osób, w tym 9 łóż, po 3 na każdej ścianie, i specjalna

sceną (różne dekoracje: pokój, gabinet, więzienie, las, przedmieście, ogród, izba chłopska) z różnymi urządzeniami, np. do wywoływania grzmotów. Na ścianach Bogumił Plersch namalował łoża iluzjonistyczne wypełnione dworską publicznością, herb królewski nad sceną i portrety najwspanialszych zdaniem króla dramaturgów epoki: Sokratesa, Szekspira, Moliera i Racinea. Dekoracje rzeźbiarskie wykonał LeBrun z Jakubem Monaldim i Joachima Staggiego. Wnętrze teatru zbudowano z drewna, co zapewniało znakomitą akustykę. Środkowa łoża była przeznaczona dla króla. Wzdłuż sceny biegł kanał, w który można było wstawić do 100 lamp, a pod sceną mieściły się wszystkie urządzenia teatralne. W komórce obok znajdowało się 14 urynałów fajansowych i 10 ordynaryjnych. W korytarzu na drugim piętrze mieściły się mieszkania dla tancerzy. Po drugiej stronie stało 36 tapczanów: aktorzy mieszkali tu przez czas trwania spektaklu.

Teatr otwarto 06.09.1788 francuską sztuką *Collego La partie de chasse*. Było to przedstawienie amatorskie, tylko dla króla i najbliższego otoczenia, choć można było tu pomieścić 200 widzów. W 1791 teatr oddano Bogusławskiemu na przedstawienia publiczne. W wieku XIX teatr nie był używany i mocno podupadł. W 1916 dopiero Komitet Kwesty na Szkołę Polską organizował tu przedstawienia publiczne. W latach 30 Janina Strzelecka i Halina Starska założyły Miejski Teatr dla Dzieci Szkół Powszechnych. W 1948 rozpoczęto tu prace konserwatorskie, restaurując plafony i malowidła pod kierunkiem prof. Marconiego. Niestety w czasie remontu zniszczono machinerię sceny. Obecnie, ze względu na wartość budynku, nie wystawia się tu już sztuk, od 1962 mieści się tu muzeum. Tylko w części Sali Oranżeryjnej czasem odbywają się koncerty, pierwszym przedstawieniem po wojnie były ‘Parady Jana Potockiego w 1959. W drugiej stronie przechowuje się nadal rośliny egzotyczne, nawet ponad stuletnie palmy. W skrzydle zachodnim od 1969 znajduje się Galeria Rzeźby Polskiej z 1,2 tys. eksponatów z okresu od XVI w. do 1939 w 18 pokojach, a w Korytarzu Osobistości zgromadzono popiersia 283 Polaków.

Ogród z rzeźbami przy Pomarańczarni. Ogrodzony grubym murem z kamiennymi wazami w narożach. W wejściu stoją lwy, wykonane w Dębniku k/ Krakowa, skąd przyплыnęły Wisła. W XIX w. część rzeźb zabrano stąd i wywieziono, po wojnie zaczęto kompletować je z powrotem. Jest tu 8 popiersi cesarzy: Hadran, Kaligula, Wespazjan, Witeliusz, Tyberiusz, Juliusz Cezar, Pompejusz, Trajan. Rzeźby te wykonał Pinck, do końca wojny zdołały piec w Pałacu Na Wyspie. Przy wejściu na schody stoją, przeniesione z tarasu Pałacu Na Wyspie, Apollo i Wenus. Znaleźć tu można jeszcze Satyra z kozłkiem i Bachusa z winnym gronem, któremu kilka lat temu wandale zrzucili głowę; posklejaną rzeźbę ustawiono z powrotem. Stoją tu również rzeźby Wisła i Bug, poprzedniczki obecnych z tarasu Pałacu Na Wyspie, wykonane przez Righiego i wywiezione potem do Musznej, a następnie ustawione na ul. Koszykowej, w ogrodzie PW. Niedawno przewieziono je tu, jednak są mocno zniszczone. Są tu jeszcze 2 Sfinksy z pałacu Paca, 8 marmurowych wazonów z Królikarni.